

3. Дубовик С. Г. Управління закладами вищої освіти: формування гендерної компетентності і культури випускника ЗВО. URL: <https://repo.snau.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/9327/2.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 20.04.2024).

4. Даниленко, В.А., Пономаренко, О.І. Гендерні перетворення в Україні: соціокультурний та політичний вимір. Київ. Інститут соціології НАН України. 2022.

Ільницька Н.Ф.,
к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри приватного права,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Баторшина А.Ф.,
к.е.н., доцентка,
доцентка кафедри міжнародних фінансів,
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В СФЕРІ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Входження України у європейський освітній простір неможливе без урахування принципів гендерної рівності, що є показником рівня розвитку і зрілості суспільства, взаємного прийняття членами суспільства одне одного та індикатором демократичних процесів у державі.

Під категорією «гендер» розуміють уявлення про соціальні ролі чоловіка та жінки, сформовані передусім на тлі біологічних ознак [1]. Гендер, як явище складне і багатоаспектне, варто розуміти у різних значеннях, зокрема, як соціально-рольове та культурне відображення моделей поведінки жінки та чоловіка; як процес набуття соціальності індивідами, які народилися в

біологічних межах категорій чоловічої та жіночої статей; як політика рівних прав та можливостей чоловіків та жінок [2, с. 2]. Отже, гендер виступає явищем більше соціальним, ніж біологічним, а гендерні відмінності передбачають більш тонку межу між чоловічими та жіночими ролями [3, с. 357].

Відповідно до Цілей сталого розвитку ООН до 2030 року [4], направлених на розв'язання глобальних проблем людства у XXI столітті, що також знайшли своє відображення в Указі Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [5], четвертою ціллю названо забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх, а п'ятою – забезпечення гендерної рівності.

В українському законодавстві відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», гендерна рівність визначається як рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дозволяє особам обох статей брати рівну участь у всіх сферах життєдіяльності суспільства [6].

Забезпечення таких рівних можливостей для представників обох статей має важливе значення, зокрема, для сфери вищої освіти, тому варто з'ясувати, чи створено нормативно-правове підґрунтя для реалізації цієї мети і чи є воно достатнім.

Серед міжнародних актів загального характеру в сфері забезпечення гендерної рівності слід назвати Загальну декларацію прав людини, прийняту і проголошену резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948, Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок від 18.12.1979, Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006, Декларацію ООН про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин від 18.12.1992, Цілі сталого розвитку ООН до 2030 року [4], Європейську конвенцію з прав людини від 04.11.1950, Конвенцію

Міжнародної Організації Праці про рівне винагородження чоловіків і жінок за працю рівної цінності від 29.06.1951 № 100 тощо.

Серед національних нормативно-правових актів загального характеру слід виділити Конституцію України, закони України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08 вересня 2005 року № 2866-IV, «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06 вересня 2012 № 5207-VI, «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07 грудня 2017 року № 2229-VIII; укази Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» [5], «Про Національну стратегію у сфері прав людини» від 24.03.2021 №119/202115; Постанову Кабінету Міністрів України «Питання проведення гендерно-правової експертизи» від 28.11.2018 № 997, Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утвердження гендерної рівності» від 16.12.2020 № 1578-р. (далі – План заходів в рамках Партнерства Біарріц) [7] та цілу низку інших актів.

Якщо ж аналізувати міжнародні та національні акти в сфері освіти, в тому числі вищої освіти, щодо забезпечення гендерної рівності, то слід виділити Конвенцію ООН про боротьбу із дискримінацією в галузі освіти 14.12.1960, Саламанську декларацію про принципи, політику та практичну діяльність у галузі освіти осіб з особливими освітніми потребами від 7-10.06.1994; закони України «Про освіту», «Про професійну (професійно-технічну) освіту», «Про вищу освіту»; Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022-2024 роки з її реалізації» від 20.12.2022 № 1163-р [8], Наказ Міністерства соціальної політики України «Про затвердження Методології та критеріїв проведення гендерного аудиту закладів освіти» від 05.11.2021 № 1182 та ряд інших актів.

Відповідно до Плану заходів в рамках Партнерства Біарріц¹, до якого Україна приєдналася 11 вересня 2020 року, одним з зобов'язань, взятих на себе Урядом України, є забезпечення наскрізності принципів гендерної рівності в освіті, що передбачає: 1) розроблення та затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року (далі – Стратегія 2030) [8]; 2) затвердження плану заходів з реалізації Стратегії 2030; 3) запровадження проведення обов'язкової антидискримінаційної експертизи всього освітнього контенту; 4) проведення гендерного аудиту закладів освіти [7].

В кінці 2022 року було розроблено Стратегію 2030, метою якої є «забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій дискримінації у сфері освіти, для всіх учасниць/учасників освітнього процесу, на всіх рівнях освіти шляхом запровадження змін у структурно-організаційному та змістовно-процесуальному аспекті» [8]. Визначено 4 стратегічних цілі Стратегії: 1) комплексне впровадження принципів, політики і заходів щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, поваги до людської гідності та недискримінації у нормативно-правових документах у сфері освіти; 2) посилення ролі закладів освіти у координації дій суб'єктів реалізації державної політики щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у сфері освіти; 3) посилення компетенції і можливості професійної спільноти фахівчинь і фахівців з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків; 4) забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, запобігання та протидія будь-якій дискримінації, впровадження практик інклюзивності у сфері освіти як основи для подолання наслідків військових дій і післявоєнної відбудови України.

¹ 25 серпня 2019 року під головуванням Президента Франції Еммануеля Макрона лідери країн Групи семи (G7) на саміті в місті Біарріц (Франція) заснували «Партнерство Біарріц», метою якого є консолідація зусиль міжнародної спільноти та посилення відповідальності задля досягнення рівності жінок і чоловіків.

Фахівці всього світу звертають увагу на проблему гендерного розриву в академічному середовищі. Кількість жінок у STEM-дисциплінах (наука, технології, інженерія та математика) часто недостатньо представлена, і жінки рідше обіймають посади безстрокових контрактів або отримують звання професорів. Серед президентів університетів, деканів та завідувачів кафедр непропорційно багато чоловіків [9]. У Стратегії 2030 також зазначається про проблему асиметрії науково-педагогічного складу. Попри те, що у закладах вищої освіти чоловіки становлять практично половину викладацького складу, зафіксована тенденція зменшення частки жінок у сфері освіти із кар'єрним зростанням. Жінки займають посади викладачок, але ж серед ректорів закладів вищої освіти чоловіків – 90 %, серед міністрів освіти за роки незалежності України – 83,3 % [8].

Варто зауважити, що Україна попри війну та цілу низку економічних і соціальних проблем, докладає максимум зусиль для вирішення проблем гендерної рівності в академічному середовищі, університети також долучаються до цього процесу.

Так, на виконання Стратегії 2030 протягом 2023 року вищими навчальними закладами України прийняті внутрішні акти (програми, стратегії, політики), присвячені питанням гендерної рівності. Зокрема, Харківським національним університетом радіоелектроніки (ХНУРЕ) у липні 2023 р. затверджено «Політику рівності, різноманітності та інклюзії», а в жовтні цього ж року – «План гендерної рівності на 2023-2025 рр.» [10]. Західноукраїнським національним університетом (м. Тернопіль) у грудні 2023 р. прийнято «Політику гендерної рівності» [11]. Київським національним економічним університетом імені Вадима Гетьмана у вересні 2023 року затверджено «Концепцію імплементації політики рівних можливостей, різноманіття та інклюзії» [12].

Отже, академічна спільнота нашої держави активно долучається до процесу імплементації принципів гендерної рівності. Але важливим є не лише прийняття потрібних нормативно-правових актів на рівні держави, внутрішніх програм і концепцій університетами, а реальне забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у вищій освіті, розуміння і втілення цих принципів у життя. Адже внаслідок гендерних розривів академічна спільнота страждає від браку різноманітності підходів та ідей, втрачається значна кількість потенційних талантів і внеску в академічну спільноту, а також порушуються питання справедливості та рівності.

Список використаних джерел

1. Марценюк Т.О. Гендерна рівність і недискримінація: посібник для експертів і експерток аналітичних центрів. Київ, 2014. 65 с.
2. Степанова Е.Р. Сутність та походження поняття «гендер». *Сучасні проблеми управління підприємствами: теорія та практика*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (30-31 берез. 2017 р.). 2017. С. 269–271.
3. Продан В.І. Парадигма гендерної інклюзії у праві на освіту: вітчизняний та міжнародний досвід. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2023. Випуск 79: ч. 2. С. 356–362.
4. Цілі сталого розвитку Організації Об'єднаних Націй до 2030 року, визначені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 25 вересня 2015 року № 70/1. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/ua/Agenda2030_UA.pdf
5. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/722/2019> (дата звернення: 26.04.2024)

6. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 08 вересня 2005 року № 2866-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-15> (дата звернення: 26.04.2024)

7. Про затвердження плану заходів з реалізації зобов'язань Уряду України, взятих в рамках міжнародної ініціативи «Партнерство Біарріц» з утворення гендерної рівності: Розпорядження Кабінету Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1578-2020-%D1%80> (дата звернення: 26.04.2024)

8. Про схвалення Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану заходів на 2022–2024 роки з її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 року № 1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1163-2022-%D1%80> (дата звернення: 26.04.2024)

9. Аюші Завері (2023). Гендерний розрив в академічному середовищі: виклики, які він створює. URL: <https://mindthegraph.com/blog/uk>

10. Політика рівності, різноманітності та інклюзії, План гендерної рівності на 2023-2025 рр. Харківський національний університет радіоелектроніки (ХНУРЕ). 2023. URL: <https://nure.ua/konferencii-ta-workshops/seminar-cili-stalogo-rozvitku-zavdannja-hnure-shhodo-ih-realizacii/genderna-rivnist>

11. Політика гендерної рівності Західноукраїнського національного університету. URL: https://www.wunu.edu.ua/pdf/doc_zunu/ust_doc/polityka_gend_rivnosti.PDF

12. Концепція імплементації політики рівних можливостей, різноманіття та інклюзії у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана. URL: <https://drive.google.com/file/d/1AGbBjUGI1I0TNA5fwQo6zL7CoK7hnzXc/view>